

Referat af møde i Arbejdsgruppen ved Sølsted Mose Onsdag den 30. oktober 2019

Til stede: Peter, Niels Chr., John, Erik, Martin, Jens L., Jens M.M., Christian J., Peter N. og Søren fra Fugleværnsfondens sekretariat (FVF) (referent)

Før mødet gik vi en god besigtigelsestur i mosen fra kl. 13 til 14.30.

Derefter kørte vi til SovGodt8, fik en god gang suppe, brød og sidst på mødet kaffe og kage.

Dagsorden var:

1. Siden sidst - nyt fra sekretariatet
  - a. Herunder diverse orienteringer:
    - i. Linjeføring for den kommende 400kV-ledning
    - ii. Gelænder på gamle del af gangbro
    - iii. Besøgstæller-tal
    - iv. Græsning i 2019
    - v. Fugleovervågning i 2019
2. Siden sidst – fra arbejdsgruppen og gennemførte arbejdsopgaver i 2019
3. Sølsted Mose – vi samler op på vores besigtigelse og samtaler i mosen om status, opvækst, fugleliv, prædation, græsning, stinet mm., og vi kigger på kort og følger op på, hvad der yderligere skal ske i mosen i år med et fælles kig i plejeplanen
4. Kommende arbejdsopgaver i resten af 2019 og lidt ekstra om muligt:
  - a. Glansbladet hæg, japansk pileurt og andre invasive arter bl.a. mårhund
  - b. Formidling - tranefrise er væk. Foldere - forbrug, opfyldning
  - c. Insekthotel – færdiggørelse
5. Den nyindkøbte brakpudser til ATV'en, og hvad gruppen nu kan påtage sig og magter med den og med ATV'en:
  - a. Fx slå lysesiv, høje urter, opvækst af pil, birk, hæg, bævreasp etc.
  - b. Slåning af stier og under hegnslinjer
  - c. Opbevaring - ombygning af gedeskuret.
6. Flere medlemmer til arbejdsgruppen - hvordan?
7. Datoer for næste arbejdsdage og næste planlægningsmøde
8. Eventuelt

Dagsorden blev ikke fulgt slavisk, men alle punkter blev berørt. De skulle gerne alle være blevet fanget i nedenstående.

Ad 1) Siden sidst - nyt fra sekretariatet

Søren fortalte bl.a. om bestyrelsens sidste møde i Tofte Skov i Lille Vildmose. Søren opfordrede alle til at forsøge at komme på nogle af de få åbne ture i området. Her kan opleves en af Nordeuropas største højmoser, vild natur og naturforvaltning på større skala, med bl.a. elg, kronvildt, vildsvin og snart bison. Bestyrelsesreferatet er sendt ud, og der kan læses mere.

Søren fortalte om fondens mulige kommende opkøb samt opkøb gennemført det seneste år:

I Bøjden Nor er anden fase af formidlingen nu færdig, med gravand og æg som legeredskaber i sandkasse ved den nye platform.

Ved Ravnstrup Sø er tårnet lukket, og et nyt er på vej. Der er en del sagsbehandling, som skal på plads, og kommunen skal godkende vores ønsker.

Tårnet på Nyord er nok det næste, vi skal have udskiftet. Det er rigtigt gammelt og udtjent.

Maria, som har været barselsvikar for Emilie, stopper her til jul. Emilie kommer tilbage i februar.

Adresselisten er kigget igennem af gruppens fremmødte og opdateret.

Ad 1 a i.) 400 KV ledning

Martin har afgivet hørings svar her i oktober for den 400 KV's luftledning, der er på tale igennem eller udenom Sølsted Mose. For nuværende er forslaget, at den kommer til at anlægges et godt stykke øst for mosen. Der har været forslag om, at den skulle ligge meget tættere på mosen. Kommunen har også afgivet et godt hørings svar.

Ad 1 a ii.) Nyt Gelænder ved den gamle del af gangbroen

Opgaven blev bestilt i foråret til udførelse i løbet sommeren. Den er nu færdig. Der er desværre blevet brugt trykimprægneret træ, selvom der var bestilt FSC certificeret eg til træ i vand og FSC certificeret lærk til gelænder. Afslutningerne er ikke, hvad vi kan ønske os. Der er risiko for at få splinter i fingrene, fordi der ikke er slebet til på kanterne af gelænderbrædder. Arbejdsgruppen blev opfordret til at gå det efter med sandpapir.

Søren har efterfølgende taget kontakt til tømreren, som oplyser at både den nye og den gamle gangbro er balustre, andet træ i vand er faktisk udført i trykimprægneret træ. Tømreren går gelænderne efter og sliber kanter.

Ad 1 a iii.) Besøgstæller-tal

Tælleren har haft en hård start og været både udsat for hærværk, udskiftet og siden druknet. Søren har fået den op at køre igen i sommers. Der er kommet 1623 mennesker igennem på ca. 3,5 måneder.

Peter fortæller, at der kommer ca. 2/3 gange af besøgs mængden ved den gamle p-plads, som ved den nye p-plads. Det er vurderet på mængden af skrald de to steder. Det kan bruges, som et ca. mål for det samlede besøgstal. Søren tager dette forholdstal ind i vores opgørelser af besøgstal. Med den korrektion svarer det seneste tællertal til knapt 10.000 besøgende om året i Sølsted Mose.

Ad 1 a iv.) Græsning

Det har været tidlig udbinding fra ca. 15 april til ind i november. Der går stadig dyr derude. Et lidt nemmere år for kvægholder end sidste år, om end det jo er et meget vådt område at have dyr i. Vi tilstræber længst mulig græsningssæson med tidlig udbinding og sen indbinding, fordi kvæget også skal bruges til at holde kontrol med træ- og buskopvæksten, i det omfang de kan det og for at sikre så tilstrækkeligt lavt græsningstryk (af hensyn til tørvemosserne), men også så lang tid med græsning som det overhovedet er muligt. Ideelt skulle der helårsgræsning til. Som mange steder i landet har års vækstsæson gjort at mange arealer er "stukket af i høj græsvækst" efter en længere og langsom start i foråret.

Det har derfor desværre været nødvendigt at afpudse større delarealer i den centrale og østlige del i år, da kvæget ikke har gået til især lysesiv, som breder sig og efterhånden er så tæt og heldækkende på delområder, at det strider imod reglerne for landbrugsstøtte på visse arealer. Der gik mindst 40 stk. Galloway derude på dagens besigtigelse. Der har if. kvægholder gået 50 moderdyr plus kalve i sæsonen. Gruppen må meget gerne, hvis I lyster, tælle dyrene løbende og skrive ned og indrapportere tallet til sekretariatet.

Sammenblanding af kvæg og besøgende

Jens L. spurgte til ændringer grundet de senere års tilfælde med uheld mellem kvæg og besøgende. Med vores seneste ændringer er der nu blot en 10 meters stribe på stien nord for den centrale observationsplatform, hvor kvæg og mennesker går sammen. Problemstillingen fra år tilbage er således løst, ved at dyrene ikke kommer til at gå i en smal fold, hvor der også er besøgende. Denne løsning vil vi også gerne bruge ved andre stiforløb, hvor det kan lade sig gøre, så vi kan få større sammenhængende arealer og en bedre og om muligt endnu længere afgræsningssæson og kan nedlægge flere indre hegn og dermed mindre hegns-omkostninger.

Emilie og Søren laver en plan for de indre hegn samt for hvilke, der kan tages ned, så vi får lavere vedligeholdelsesomkostninger, større sammenhængende græsningsarealer og bedre afgræsning til gavn for mosen. Hvis gruppen opdager evt. konflikter eller farlige situationer, skal gruppens medlemmer endelig kontakte sekretariatet.

Ad 1 a v.) Fugleovervågning 2019

Martin har rundsendt resultaterne af sin overvågning i 2019. Læs endelig mere i denne.

Med hele 64 ynglende arter og 282 ynglepar slår mosens overvågningstal nye rekorder i 2019.

Dog bemærkede nogle i gruppen, at det måske ser ud til at antallet af jordrugende fugle, bl.a. andefugle, ikke er så højt som tidligere. Søren kigger nærmere på de historiske tal og udviklinger i ynglepar, for at se om der er noget om snakken.

Man kan også læse mere i DOF's Fugleåret fx for 2018. I har mulighed for at få den tilsendt uden beregning, hvis man er DOF kernemedlem, men man skal bestille i oktober måned. Vores del lægges også på vores hjemmeside, efter at DOF's publikation er trykt og udsendt.

Dyndsmerling. Ny optælling ved kommunens eksterne ferskvandskonsulent (ved fangst (og genopsætning) af dyndsmerling) viser, at dyndsmerlingen har det fint og er i fremgang. Der er fx fanget op til 20 dyndsmerlinger på blot én uge. Flere end nogensinde før. Der var også en omtale i lokalavisen, som kan ses her: <https://jv.dk/artikel/s%C3%A6rsyn-danmarks-mest-sj%C3%A6ldne-fisk-boltrer-sig-atter-i-mosen>

Mosgøgeurterne har det også godt. Hans har optalt igen. 16 stk. i den lille indhegning (i fold 7), og hele 134 stk. ved det stykke, der er Peter Nielsens. Et meget højt antal.

Kongebregne. Hans har optalt igen. 50 eksemplarer, som det plejer at være. De har det fint nok. Og én kongebregne et sted i fold 7, hvor der tidligere har været en 10-15 stykker. Den er gået tilbage her, forklaringen kender vi ikke.

Andre sjældne artsfund må meget gerne indrapporteres til sekretariatet og om muligt også gerne lægges i www.dofbasen.dk og fugleognatur.dk's naturbasen.dk.

Ad 2) Siden sidst – fra arbejdsgruppen

- Reparation af fangfolden er gennemført.
- P-plads og skraldetømning er passet af Peter ca. hver 3. uge. Der står også autocampere på vores p-plads. Der er dog ikke været andre problemer end mere skrald.
- Der er slået under hegn. Det er en stor opgave, der var meget at slå, og det var bøvlet i år. ATV og brakpudser forsøges at bruges i det nye år. Gruppen vil gerne have, at hegnstråd hæves lidt. Emilie og kvægholderen må tale det igennem og bestemme en højde.
- Hegn om lille orkidéfald mangler at blive taget ned.
- Der er skåret og slået grene ved gangbroen 3 gange i sæsonen.

Ad 4) Kommende og mulige arbejdsopgaver

Martin havde udsendt et kort til del-områder, der kan fokuseres på og prioriteres efter. Sekretariatet har suppleret med flere kryds på kort.

Der er tillige EU LIFE-forpligtigelserne til rydningsarealer på ca. 55 ha, der skal være ryddet for opvækst af vedplanter. I 2020 prøver gruppen af, hvor det kan lade sig gøre med brakpudseren ellers manuelt med bruskslydder, motorsav, grenklippere, som der nu er energi til det.

Når de indre hegn kommer ned, vil dyrene kunne gå længere omkring og forhåbentligt være længere tid på arealerne, og deres buskrydning vil formentlig stige ved det.

Fsv. træ og buske kan gruppen gå bare gå i gang, og så følge prioriteringerne på det kort, som kommer.

Lysesiv - hvornår må gruppen gå i gang? Gruppen vil gerne vide, hvilken tidshorisont de har til det. De kan ikke nå omkring det på kort tid, men har brug for at gøre det fra 15. juli til 15. september. Lysesiv skal have tæsk flere gange for at gå til.

Svaret er jo senere og tættere på 15. september jo bedre og allertidligst lige efter 15. juli af hensyn til fuglelivet, og ellers af hensyn til plantearter og insektliv så sent som muligt, det vil sige i praksis i 2.-3. uge i august. Jens mener, at den skal slås hårdt også i foråret og siden 1-2 gange mere, her er dog også et hensyn til ynglefuglene i foråret, der skal medtages.

Der er områder, som gruppen allerede nu ved, at de ikke kan komme ud i, fordi det er FOR vådt – og der skal kommunen så i gang igen. De områder må gruppen godt skrive ind på kort i det kommende år.

År 2020 bliver teståret for, hvor langt omkring gruppen kan komme med ATV og brakpudser.

Gruppen kan langt bedre se grunden til, at vi har investeret i en ATV. Den har kørt 83 timer på 2 år, og det er for lidt. Men nu kan gruppen komme mere i gang med ATV'en. Gruppen skal selv med deres erfaringer fra 2020 melde ind og skrive på kortet, hvor de kan komme hen med den, og hvor de ikke kan.

Søren og Maria laver et nyt sæt kort, som fremsendes til gruppen, med prioriteringer af:

- 1) Lysesiv slæt-områder (med slåningstidsrum) for de forskellige folde/delområder
- 2) Andre brakpudse-delområder
- 3) Rydningsområder for træ og buskopvækst
- 4) Glansbladet hæg (kort indsat længere nede) og japansk pileurt

Der var her en lidt pludselig afslutning af mødet, da det viste sig, at mange folk havde andre aftaler. Opbrud og 3 blev tilbage. Punkterne herunder blev taget senere efter kaffe og kage til de sidste (Peter, Hans og Jens).

Ad 4 a) Invasive arter

Japansk pileurt – ét sted. Det er en meget alvorligt art at få ind, den skal tages nu. Søren sender kort over, hvor den ca. er. Kun en lille stump er nok til den skyder og breder sig derfra.

Glansbladet hæg. Bedste metode for os er nok:

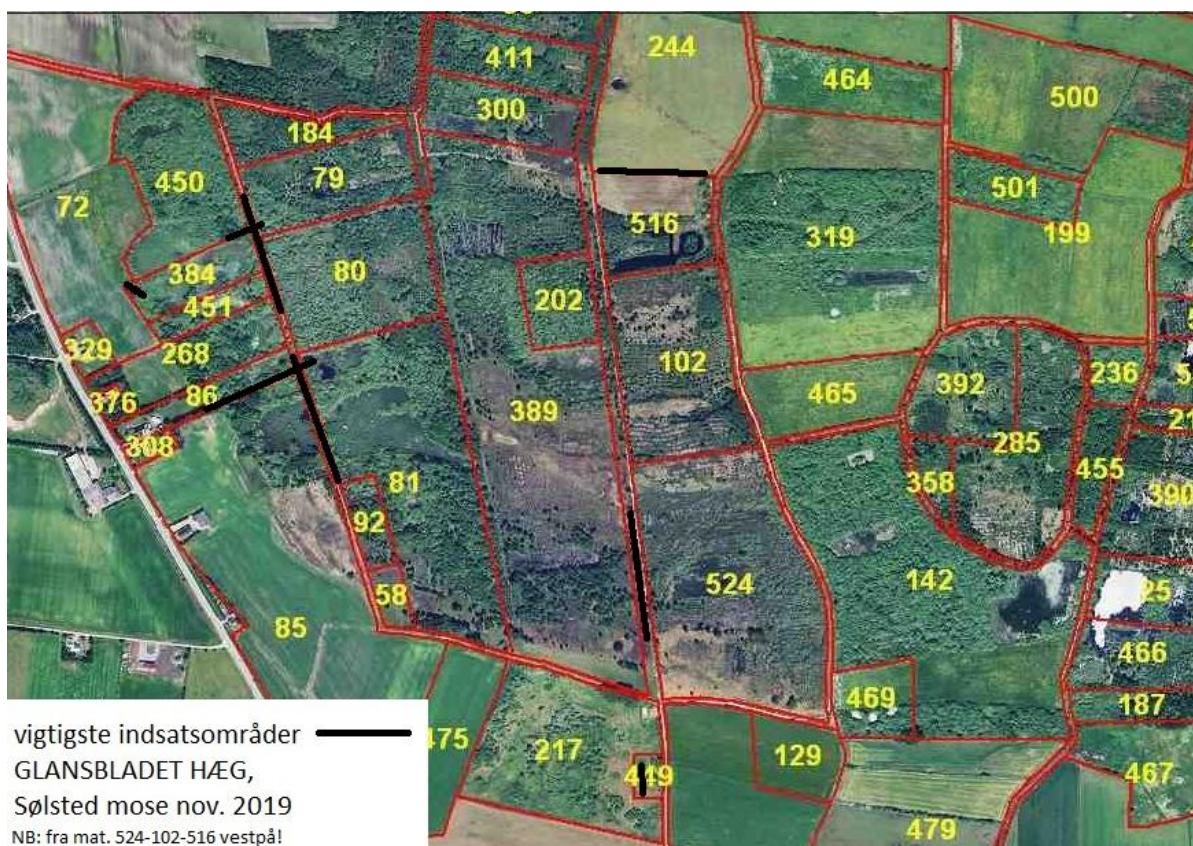
De skal kappes ved rode, lige når de blomstrer, og inden de sætter bær i slut juni/juli. De værste steder er indsat på vedlagte kort. Hans kan guide til flere steder. Hvert nedskårne individ skal tages igen inden for ca. 5 år. En anden metode kan være ringning. Ringning gælder meget store individer, ca. 50 cm høje, her ringes bark med motorsav. Grundig plastafdækning efter der er skåret helt ned anbefales.

Optrækning af mindre individer er også godt.

Græsning er en dårlig idé, da arten indeholder blåsyre, og dyrene kan blive dårlige/forgiftede.

Der er en vejledning her: https://mst.dk/media/117344/glansbladethg_endeligrapport.pdf

Hans vil godt opdatere kortet og sende til Søren med hvorhenne, der er brug for en indsats.

4) Mere til de kommende arbejdsopgaver i 2019/2020 opsummeret i det faste skema:

Handling	Udføres	Kan udføres	Udført
Slåning under hegn efter det kort, som vi har aftalt. Dvs. alene langs stierne.	Alle X Ca. ultimo maj & ultimo juni		X
Slåning på og langs stier	X		X
Fjerne, beskære grene ind over stier og hegn, i det omfang I magter det.		X	Gangbro ordnet 3 gange
Gruppen må fortsat gerne indkøbe 1-2 skovøkser, som egner sig til at hakke genvækst på stød fra fældede træer. Barken og det yderste ved hakkes i stykker efter fældning. Bedst i maj og tidligt i juni. I er velkomne til at prøve det af fx i de gamle gedefolde mod vest eller i den store sydøstligste og meget våde fold (men pas på jer selv).		X	
Hugning af genvækst bl.a. øst og vest for stien, der går nordpå fra p-pladsen på Brændevej og også øst for den vestlige sti. Se også punkt 4-6. (Genvækst tages dog bedst, når saften går op i træerne i april-maj og frem, hvis kvæg eller geder ikke tager det)	Flere gange fra januar-juni	X	
Holde øje med og rapportere om overløb og evt. fejl på hegn. Send gerne til Søren.	X		
Tage billeder af vandstandsmålere, og send gerne til Søren.		X	
Eventuelt genbesøge den frilagte ø i nordøst-hjørnet af gedefold 1 for at fjerne opvækst igen. Fx med "færgefart" med minitømmerflåden.		X Efter 15. juli og inden 1. marts	
Opsætning af minihegn og tilslutning af jord-el-ledning ved den lille af de to bestande af orkideer (i fold øst for vejen/hovedsti nordpå fra p-plads). Der kan afslås omkring orkideerne.	Hans, Peter m.fl. X		
Overvågning af genvækst i rydningsområderne. De må meget gerne gås efter med økser på alt, hvad der skyder, men det er potentielt en meget stor opgave, hvis kvæget ikke klarer noget af opgaven. Kort til prioritering følger fra sekretariatet.		X	
ATV brakpudsning af lysesiv – kort følger fra sekretariatet.		X	
Invasive arter: glansbladet hæg og japansk pileurt		X	
Folderkasser fyldes	Jens Lyhne	X	X
Affaldsspande tømmes	Peter Kjer		X
Renholdelse på p-pladser	Peter / alle?		X
Opfyld på stierne (Jens M. Mathiesen)		X (efter aftale)	

Rydde træer og buske på balken på nordstien imellem gedeskuret og stien ved Bygrøften, så trampestien kan rykkes ind på lidt højere jord, fortsættes efter behov.		X	X
---	--	---	---

OBS – en vigtig gentagelse til ovenstående arbejdsopgaver! Det er af sikkerhedsgrunde stadig mere vigtigt, at man altid er mindst 2 personer sammen ude på mosearealerne - altid. Giv endelig en melding på mail eller telefon til de øvrige i arbejdsgruppen om, hvornår man agter sig ud i mosen for at arbejde. Så kan andre, i det omfang man har tid og lyst, være behjælpelige.

Ad 4 b) Formidling - tranefrise er væk. Foldere - forbrug, opfyldning

Der er to folderholdere ude i observationsplatformene, som konstant bruges som askebæger og til skrald. Gruppen nedtager dem, og vi nøjes med de folderkasser, der er ved de to p-pladser. Allan får at vide, at tranefrisen er væk. Der er endvidere blevet stjålet en af de brede kvægklaplåger.

Ad 4 c) Insekthotel – færdiggørelse

Søren fremsender et par mindre vejledninger om insekthoteller til gruppen, som inspiration til hvordan det kan færdiggøres. Allan får at vide, at der savnes information ved insekthotellet om, hvad det går ud på.

Ekstra punkt der kom ind her – en snak om mårhund

Fonden har fået en stor udfordring med mårhund, hvor vi er gået fra mårhund på to reservater for 2 år siden til, at vi nu har den på alle jyske reservater. Det samme gælder hele Jylland. Søren delte lidt viden om mårhundens biologi. Der er faktisk få jordrugende fugle (især gæs og ænder) i Sølsted Mose, if. Hans og Peter. Måske er der en sammenhæng med mårhund og ræv (og mink). Der igangsættes en øget indsats på mårhund. Peters eget vildtkamera i mosen viser typisk hare, ræv og rådyr. Tidligere ovre i øst, var det de samme arter, som kameraet fangede, og ikke længere kronvildt.

Der er skudt to mårhunde i Sølsted det seneste år. Det forventes, at der er en del flere. Vi fortsætter med at glæde os over den indsats, som Jørn Bøgen fra tid til anden har tid til for alle de andre steder, han også regulerer mårhund.

Ad 5) ATV'ens brakpudser (se også punkt 4)

Den er indkøbt (brugt og istandsat) og afhentet ved Rødkilde Gods på Sydfyn af Peter og Jens. Der kommer en regning på kørsel. Gruppen er glad for den.

Peter skal se, om der er et 5. hjul på brakpudseren, så man kan køre og slå under hegn med den. Det er nødvendigt, at det er dér for den gode anvendelse af den. Ellers koster det ca. 3.000 kr.

Martin mener, at den kan tjenes ind på 2-3 år, hvis den bruges til at slå under hegn. Det er en rotor-slåmaskine. Den skal kunne køre i 5-10 cm vand, grundet de to sæt dobbelthjul.

Ad 5 c) Opbevaring af brakpudser i gedeskur

Ved besigtigelsen talte vi igennem, hvordan gedeskuret kan bygges om til at huse brakpudseren, og der har tidligere været dialog om dette imellem Peter, Martin og sekretariatet. Søren er siden kommet i tanke om, at Marie-Louise havde ansøgt om en landzonetilladelse til gedeskuret, og det har siden vist sig, at der skal skrives en ny ansøgning til kommunen. Det tager sekretariatet sig af. Det forsinker desværre processen med at få ombygget gedeskuret, og i værste fald kan kommunen afvise ansøgningen.

Om hegnene – ekstra punkt der kom ind her

Strømmen skal køre året rundt mener Jens M. – oplysning til kvægholder og Maria/Emilie

Med de færre hegnslinier, når vi har fået fjernet dem, vel det være nemmere at få strøm rundt og nok strøm på hegnene.

Ad 6) Flere medlemmer til arbejdsgruppen.

Søren spurgte ind til, hvordan der kan rekrutteres flere frivillige til gruppen. Der er jo arbejde nok at tage fat på.

Der har meldt sig et nyt medlem: Martinus.

Peter mente, at det måske nok ikke er interessant for unge mennesker at komme ind i en gruppe bestående af en flok ældre. De nye skal kunne se sig et fællesskab af ligesindede, underforstået unge mennesker.

Gruppen vil fremover mere aktivt forsøge at hverve folk til arbejdsgruppen på deres Åbent Hus-, Vilde Blomsters Dag og andre aktiviteter. Peter afviste helt (og Martin bakkede det vist op), at DOF's lokalafdeling ville kunne levere folk til gruppen. De har været rundt om det, og kender dem alle i området, og forventer sig intet derfra.

Ad 7) Næste arbejdsdage og planlægningsmøde

Arbejdsgruppen har valgt selv at aftale indbyrdes de præcise datoer for arbejdsdage. Sekretariatet vil gerne informeres om, hvad der er udført, hvorhenne og hvornår dagene er afholdt. Så tag meget gerne et par noter efter hver arbejdsdag - om muligt – og så Søren kan resumere jeres indsats i kommende referat. Planlægningsmødet i foråret nåede vi ikke at lægge en dato for. Peter og Søren finder en i løbet af vinteren. Vi ser på vejret, når vi kommer tættere på og ser, om vi skal have en plan B. Søren og Peter koordinerer.

Ad 8) Eventuelt

I må meget gerne fortsat rapportere stort og småt ind til Søren om, hvad I ser og evt. fotograferer i mosen, både hvad angår fuglene, mårhund, ræv og naturen i øvrigt samt faciliteter, vandstand, overløb med vand, husdyrene mv.

Igen tusinde tak for det og tak for jeres indsats.

Med venlig hilsen
Søren

Oversigt over kommende arbejdsdage m.v.:

Fugleværnsfondens arbejdsgruppe i Sølsted Mose

Kalender forår og sommer 2020 - skriv datoerne i din kalender!

Peter må gerne give sekretariatet besked, når der kommer nye datoer på, er noget der ændrer sig, noget vi har overset eller misforstået.

Dato:	Aktivitet:
Den 16. november 2019	Arbejdsdag – fra kl. 10.00
Den 23. november 2019	Arbejdsdag – fra kl. 10.00
Dato mangler for januar 2020	Arbejdsdag – fra kl. ?
Flere arbejdsdage	Peter arrangerer og noterer lidt ned
Maj	Planlægningsmøde, besigtigelsestur kl. ?

Peter indkalder til alle arbejdsdage med mødested ved p-pladsen på enten Ribe Landevej eller den på Brændevej.